

Strausz Imre-István

A MUSICAL MŰFAJÁNAK
ESZTÉTIKAI ÉS PEDAGÓGIAI
VETÜLETEI

Strausz Imre-István

A MUSICAL MŰFAJÁNAK
ESZTÉTIKAI ÉS PEDAGÓGIAI
VETÜLETEI



EDITURA UNIVERSITARIA
CRAIOVA, 2024

Lektorálta: dr. Kékesi Kun Árpád

© Strausz Imre-István, 2024

978-606-14-2104-6

© 2024 by Editura Universitaria

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețelele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

ELŐSZÓ

Többéves oktatói és előadóművészi pályám alatt mind há-
tározottabban érzékelttem a művészeti oktatás egyetemi ke-
retei között végbemenő zenés színházi oktatás pedagógiai
gyakorlatának néhány hiányosságát. Hallgatóim munkáit
követve, elemezve, értékelve, arra a következtetésre jutot-
tam, hogy a zenés színházi oktatás módszertani és gyakor-
lati megalapozottsága lényegesen eltér, elmarad attól, ami
ma már nélkülözhetetlennek tekinthető az oktatás keretei
között. Valljuk be, hogy kevés, vagy talán elenyésző azon
pedagógiai és módszertani írások, szakkönyvek mennyisé-
ge, melyek a zenés színházi oktatásának módszertanára fókuszálnak. Jelen könyv elsősorban egyetemi hallgatóknak,
alap- és mesterképzések résztvevőinek, pedagógusoknak
készült, akik a tanulmányaikhoz, oktatott tárgyukhoz kap-
csolódó szakmai felkészültségüket nem csupán gyakorlati
tapasztalatokkal igyekeznek gyarapítani, hanem ezzel egy-
időben elméleti téren is közelebbi ismeretséget kívánnak
kialakítani a zenés színház különböző műfajaival, köztük a
musicallal. Így a könyvben helyet foglaló témakörök azon
elméleti és gyakorlati jellegű alapismeretekre fókuszálnak,
melyek a különböző profilú osztályok (színész, bábszínész,
koreográfus, rendező) zenés színházi oktatásához szorosan
kapcsolódnak. A könyv gondolatmenete olyan pedagógiai
és gyakorlati jellegű orientációt követ, amelyet több éves
pedagógiai munkám során alakítottam ki. A tárgyalásra
kerülő fejezetek ebből az ideából táplálkozva igyekeznek
demonstrálni az általam fontosnak ítélt gyakorlati megál-
lapításokat. Természetesen hozzá kell tennem mindehhez
azt is, hogy a gyakorlati tapasztalatokból leszűrte alkotói
munka hozadékát, szükségszerűen néhány elméleti jellegű
magyarázattal is kiegészítem. Jelen könyv célja tehát, olyan

pedagógiai struktúra demonstrálása, amely a musical műfajának szélesebb körű megismerését, a különböző művészeti területeken (színházművészet, bábművészet, táncművészet) való alkalmazhatóságát helyezi előtérbe, fi yelembe véve e területek, egyedi sajátosságait és vonásait. E könyv tehát elsősorban alapismeretekre fókuszál, ezek segítségével igyekszik kialakítani a zenés színészmesterség elméletét, illetve az elmélet és pedagógiai tapasztalat összevetéséből a gyakorlatok sokrétűségét. Méreteiben arra törekszik, hogy a korábban említett társművészetek alkotói megtalálják benne mindazt, amire szükségük lehet a szakmai felkészültségük elmélyítésében. A könyv összeállításának módját illetően arra törekedtem, hogy különös tekintetet fordítsak azon fogalmak és zenei ismeretek megfogalmazására, melyek az érintett témában lényeges szerepet játszanak.

A szerző

A KÖNYVRŐL

Ez a könyv útmutató jelleggel íródott, de nem tankönyv. A könyv megírásakor számos olyan témakört igyekeztem körbejárni, melyek a feldolgozandó ismeretanyagot minél szélesebb spektrumban tüntetik fel. Így célom nem csupán támpontot adni a zenés színészmesterség pedagógiai alternatíváihoz, hanem mindezzel párhuzamosan segíteni a hallgatók zenés színházi munkájának megalapozását, különböző tevékenységformákon keresztül.

A könyvben különböző jelzések reflektálnak azokra a felületekre, melyek egyfajta interaktivitásra hívják az olvasót az ismeretük bővítésének érdekében. Ilyen jelzések a mellékelt ábrán szereplő jelek. Gyakorlatok, feladatok és zenés színházi ismeretek kapnak helyet benne, melyek segítségével lehetnek a zenés színészmesterség oktatásának gyakorlatában. E könyv a zenés színészmesterség világába kalauzol a musical műfaján keresztül. Alapozó tudnivalókat, bevezető ismereteket kínál.

A színházművészet, zeneművészet és táncművészet határterületei felől elemezzük a musical műfajának, esztétikai és pedagógiai aspektusait. Tesszük mindezt úgy, hogy a különböző kutatás módszertani eszközök felhasználásával, igyekszünk betekintést nyújtani a tárgyalandó téma, különböző vetületeibe, melyekben helyet kapnak: zenedramaturgiai és zeneelméleti kérdések, esztétikai alapismeretek és nem utolsósorban, személyes tapasztalatok is. Mindemellett, a zenés színpadi ismereteken keresztül a könyv fontos tárgykörének tekinti a zenés színházi szerepek megformálásának pedagógiai kérdéseit is.

Jelen könyv a hagyományos metodika megvalósítható értékeit egy teljesen más kontextusban képzei el, vagyis a kreatív – aktivizáló szemléletet követve alakítja sajátos dis-

JELEK



Olvasmány



Feladat



Olvass utána!



Hallgasd meg!



Énekelj!

kurzusát. Bízom abban, hogy a bemutatott elvek és tanácsok más szakterületek művelői számára is hasznosak lehetnek, akik a zenés színház területén tevékenykednek.

MIÉRT ÉRDEMES ELOLVASNI ÉS HASZNÁLNI EZT A KÖNYVET?

Először is, mert hozzásegít a hatékony és eredményes alkotói munkamódotus kialakításához. Lépésről – lépésre vezet be a zenés színészmesterség alapjaiba a musical műfaján keresztül. Másodszor, igyekszik megválaszolni a zenés szereppel folytatott alkotói munka során felmerülő kérdéseket, dilemmákat, egyfajta alternatív lehetőséget, utat kínál. Segít, de nem minden esetben ad választ, annál inkább arra sarkalja az olvasót, hogy individuumának megfelelően keresse meg a számára helyesnek ítélt választ az adott problémára. Harmadszor, mert különböző példákon, feladatokon és elemzéseken keresztül mutatja be a zenés színészmesterség feladatköreit. Végül, mert kézikönyvként is használható, vagyis nemcsak tanácsokat igyekszik megfogalmazni, hanem ötleteket ad, példákat vonultat fel és segédanyagokat is javasol.

A MUSICAL

A MUSICAL DEFINIÁLÁSÁNAK PREMISSÁI, STILÁRIS ÉS ESZTÉTIKAI ALAPKÉRDÉSEI

„A musical a huszadik század elejére Amerikában, pontosabban New Yorkban kialakult, azóta folyamatosan fejlődő, ma már az egész világon elterjedt, népszerű zenés színházi műfaj. Forrásai és alkotóelemei: az európai – a francia, a bécsi (s benne a magyar) és az angol – operett; az opera (comic-opera, opera buffa, Singspiel); a varieté; az extravaganza; a burleszk; a revü; a minstrel show; a vaudeville; a klasszikus és a modern balett; a folk- és az etno- táncról a szteppen, a kánkánon át a diszkó táncig a legtöbb ismert táncstílus; az afrikai eredetű fekete zenéből kifejlődő jazz; és a populáris zene szinte valamennyi irányzata (ragtime, dixie, country, blues, rock, soul, funky, raggee, diszkó, technó, rap – és valószínűleg minden ezután születő irányzat és stílus)”

(Miklós Tibor, 2002: 14-15).

A musical értelmezési területe a műfaj történetiségén túl, annak stiláris és esztétikai minőségének a megismerésében keresendő. E gondolat nyomán alaptételként a műfaj belső struktúráját tekinthetjük origónak.

A zenés színházi műfajok zenei habitusának szerkezetét tanulmányozva, a musical formai fejlődésének egységesítő és ugyanakkor egységbontó törekvéseiből kell kiindulnunk. Mindez azért is fontos, mert a zenés színpadi művek válfajainak stiláris különbözőségei, valamint konstans változásai nagymértékben befolyásolták a műfaj fejlődését.

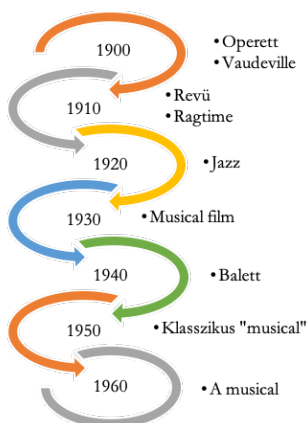
Mint minden zenés színházi műfaj, így a musical is rendelkezik a rá jellemző stiláris és formai elemekkel. Ahhoz,

hogy érdemben tudjuk vizsgálni a műfaj színes palettáját és megértsük annak bonyolult rendszerét, rá kell világítanunk néhány olyan zenei (strukturális) és formai összetevőre, amely a műfaj összetettségét jellemzi. Minthogy a musical műfaja rendkívül változatos, komplex zenés színházi alkotás és így lehetetlennek bizonyul egyszerre minden részletében tanulmányozni, a továbbiakban megkíséreljük felvázolni azokat az összetevőket, alkotóelemeket, amelyek a műfaj sajátos pilléreit képezik.

A musical forrásai

A musical, mint minden más zenés színházi műfaj számos szerteágazó előzménnyel, kialakulási folyamattal, műfajok találkozásával és ötvözésével rendelkezik. Ezek a folyamatok természetesen térben és időben változók, de mégis néhány releváns műfajt fontosnak ítélnünk felidézni, melyek lényeges szerepet játszottak a műfaj megszilárdulásában. Annál is inkább, mivel ezeknek a műfajoknak az ismerete lényeges szereppel bír a zenés színházi oktatás pedagógiájában. Azonban e ponton szükségessé válik megjegyezni, hogy a bemutatásra kerülő műfajok nem követik a történetírás diskurzusát, eltérnek attól, csupán a zenés színházi ismeretek kibővítésére szolgálnak. Mégis megtartva a történetiség jellegének illú-

zióját, egy vázolt struktúra alapján indulunk el, mely nem törekszik a teljesség igényére, csupán a pedagógiai értelemben fontosnak ítélt műfajok bemutatását célozza meg a műfaj történetiségének síkján. A musical története a musical-elemek fokoza-



tos integrációjának történeteként is értelmezhető. „Az amerikai zenés színház hosszú utat tett meg, és közben hol az operától, hol a revütől, egyszer az operettől, másszor a vau-devill-től vett át valamit. Mindebből azután valami merőben új született ... A sok különféle formát jelölhetjük a »musical« szóval, mert hiszen egy valami mindegyikben közös: a művészetnek ahhoz az ágához tartoznak, amely amerikai eredetű, amely megfelel nyelvünknek, ritmusunknak, magatartásunknak, életformánknak” (Leonard Bernstein, in: Sigfried Schmidt – Joos, 1970:70). A formai haladás, melyet a musical több évszázados útján elért, a műfaj folyamatosan fejlődő átalakulási készségét tükrözi, így azok a tendenciák, melyek ebben az átalakulásban közrejátszottak a fentebbi ábrán vázlatos formában (a teljesség igénye nélkül) végig követhetők. Mire is jó egy ilyen röpke kitérő? Elsősorban arra, hogy a lehető legegyszerűbben mutassa be a musical műfajának kialakulásában fontos szerepet játszott irányzatokat, amelyek nagymértékben meghatározták fejlődésének ívét. De fontos célja az is, hogy rávilágítson mindazon zenés színházi formákra, melyekkel a zenés színészmesterség oktatása a képzési idő alatt manipulál. Szeretnénk fi yelmeztetni azonban az olvasót, hogy a következőkben érintett műfajok bemutatása mellőzi a műfajok teljes kiaknázását, csupán reflektál azokra, nem kíván időrendi sorrendet felállítani, hanem annál inkább annak belső strukturáltságára fi yel.

Operett

„[...] az operett, mint a klasszikus zene könnyedebb ágához tartozó zenés színpadi irányzatot határozhatjuk meg, amely az esetek többségében szerelmi történetet dolgoz fel sok humorral, vidámsággal, és általában boldog kifejezéssel. [...] A történet prózában, részben monológok, részben párbeszédek formájában bontakozik ki, amelyet nyitány, illetve zenekari előjátékok vezetnek be és énekszámok – szólórészletek, együttesek, kórusok –, valamint

táncbetétek tesznek teljessé. A darabok szerkezetében a zenén van a hangsúly, ez különböztet meg a zenés vígjátéktól”

(Winkler Gábor, 2018: 13-14).

Sokszínű műfaji meghatározásaiban az operett számos kifejezéssel rendelkezik – opéra bouffe, opéra comique, sainete lirico, commedia lirica, daljáték – éppen ezért tömör műfaji meghatározása nem egyszerű feladat.

Az operett is, akárcsak minden más zenés színházi forma rendelkezik a rá jellemző fontosabb irányzatokkal, melynek elemei tagadhatatlanul keveredtek egymással így alakítva annak egyedi voltát (francia operett, bécsi operett, német operett, spanyol operett, angol operett, szovjet-országi operett, magyar operett). A prózai színházról eltérően a zenés színház kommunikációs modelljét a zenei elem gazdagítja. Így következő állomásunk a zenei alkotóelemekre és összetevőkre irányul az operett műfaját illetően. Mint tudjuk, a zene ugyanolyan információköteggel bír, mint bármilyen nyelv. Ebből a megközelítésből az is világossá válik számunkra, hogy egy-egy dallam leginkább a mondat szerkezetével hozható kapcsolatba. Aztán ott vannak a szerkesztési elvek, melyek ezeket a mondatokat egy egységes diskurzusá alakítják. Esetünkben ezek a zenei alkotóelemek tárházai. Azok a komponensek, melyeknek ismerete segítségül lehet egy-egy zenés színházi műfaj megértésében. Ebből az ideából táplálkozva egy rövid demonstráció erejéig vegyük sorba az említett műfaj alkotó elemeit. Kiindulópontként az operett jól körülhatárolható figuráit (típusait), karaktereit vizsgáljuk.

Az operett szereptípusai:

Primadonna: Hanganyaga minden esetben szoprán, nem egy esetben operai színvonalú énekes feladatokkal (gondolunk itt koloratúra jellegű zenei számokra)

Bonviván: Hangtípusa a tenor (természetesen annak színezetei is lehetségesek: lírai, drámai), vagy legalább is a tenor fele húzó magas bariton.

Táncoskomikus: Hangtípusát illetően a könnyed, fluid bariton jelleg fémjelzi.

Szubrett: Szintén szoprán hangtípussal manipulál, egyes esetekben lehetséges a mezzo színezet is

☞ Winkler Gábor: *A magyar operett*, Holnap Kiadó, Budapest, 2018

Az operett állandó szereptípusai – primadonna, bonviván, szubrett, táncoskomikus – „a főhősnő (primadonna), a szerelmének elnyerésére törekvő férfi (bonviván), a szereplők útját egyengető, néha megzavaró, a humoros elemeket képviselő táncoskomikus és partnere, a szubrett” (Winkler Gábor, 2018: 14). E négyes tipológia az operettre jellemző, azonban a musical irodalom kezdeti szakaszában is találunk olyan példákat, melyek, ha nem is egészében, de valamelyest utalnak az operetti szereptípusok és dramaturgiai megoldások alkalmazására. Ilyen musical például Jerome Kern – Oscar Hammerstein: *Show boat* (*Show-hajó*)¹ című alkotása, mely mind

SHOW BOAT

- ▶ You Are Love (Te vagy a szerelem)
 - ▶ Make Believe (Hinni kell)
 - ▶ Ol'Man River (A vén folyó)
 - ▶ Can't Help Lovin' Dat Man
(Muszáj, szeretnem ezt a férfit)
-

tematikai szempontból, mind pedig a dramaturgiai megoldásokat tekintve közeli rokona az operettnek.

¹ „Az amerikai zenés színház egyik legtokéletesebb mesterműve [...]. A musical Edna Ferber regénye alapján készült [...]. A szövegkönyvet és a dalszövegeket Oscar Hammerstein írta; számára az első igazán nagy elismerést hozta meg a mű, míg a zeneszerző Jerome Kern sokak szerint ezzel a darabjával ért el karrierje csúcspontjára. A premierre a Ziegfeld Színházban került sor, 1927. december 27-én. A darab producere is Florenz Ziegfeld volt (Miklós Tibor, 2002: 71).

Ez is azt a tényt bizonyítja, hogy ha végigtekintünk a XX. század első évtizedein, akkor azt láthatjuk, hogy az európai zeneszerzők törekvései (főként az operett szerzők munkássága) nagymértékben meghatározták a musical fejlődését az említett periódusban. Természetesen voltak próbálkozások a „megújítást” illetően, de azonban az ebben a korszakban íródott musicalek zöme magán hordja az operett stílusjegyeit. De térjünk vissza eredeti szándékunkhoz és nézzük, milyen alkotóelemei vannak az operettnak.

Az első és releváns alkotóelem a *nyitány*, mely minden zenés színházi alkotás része. A nyitányok tartalmi szem-

CSÁRDÁSKIRÁLYNŐ

- ▶ Sylvia belépője
 - ▶ A lányok angyalok
 - ▶ Jajj, cica
 - ▶ Emlékszel még
-

pontból különféle kategóriákra oszthatók, – mint azt majd egy későbbi alfejezetben látni fogjuk a musical-lel kapcsolatban –,

melyeknek kapcsolatrendszerei a művészi alkotással vannak összefüggésben. Nézzünk erre egy példát! A Csárdáskirálynő esetében csupán egy rövid előhanggal találkozunk. E megnevezés pontosan és világosan jelzi, hogy a szerző nem törekszik széles ívben bevezetni a darab későbbi világába, csupán az első jelenet atmoszféráját fogalmazza meg egy rövid zenei bevezetővel. Természetesen ez nem lehet általános recept más operettek nyitány kezelésére, hiszen minden esetben a zeneszerzői szándék által vezérelt zenei gondolatok jutnak majd érvényre az adott művészi alkotás keretei között. Ilyen és ehhez hasonló „nyitány típussal” találkozhatunk a musicalek esetében is, mint például Alain Boubil – Claude-Michel Schönberg: *Les Misérables* (*Nyomorultak*) című alkotásának nyitánya, mely szintén az első jelenet szoros tartozékaként a hangulati szférához kapcsolódik, egyfajta hangulatterem-

LES MISÉRABLES

- ▶ Prológus
 - ▶ Look down
-